

HUR INDUSTRI SKA KUNNA RÄDDA KLIMATET

Möjligheter och hinder för svensk
basnäring att möta klimatkrisen

HUR INDUSTRIEN SKA KUNNA RÄDDA KLIMATET

Möjligheter och hinder för svensk
basnäring att möta klimatkrisen

Hur industrin ska kunna rädda klimatet

Möjligheter och hinder för svensk basnäring att möta klimatkrisen

Författare: Anna Ek, Sven Molenkamp & Ida Wallinder

Redaktör & formgivare: Malin Stampe

Centerstudenter, Box 2200, 103 15 Stockholm

centerstudenter@centerpartiet.se
www.centerstudenter.se

ISBN: 978-91-983488-3-5

© Centerstudenter, 2023

Innehållsförteckning

Inledning	1
Basindustriernas betydelse för samhället	4
Gruvnäring med tillhörande förädlingsindustri	4
Skog med tillhörande förädlingsindustri	6
Jordbruk	8
Energi	11
Miljö och klimat	11
Problembeskrivning - Vilka är hindren för industrin?	14
Energi	14
Lagstiftning	17
Konkurrens	23
Transport	28
Näringsbaserade exempel.....	30
Skogsbruk	30
Jordbruk	32
Gruvnäring	33
Energi	34
Intervjuer med Timbro och Naturskyddsföreningen.	37
Policyförslag.....	40
Bilaga: Intervjufrågor	45
Källor.....	47

Inledning

Det var med skogen och malmen som den svenska industriella revolutionen tog fart i mitten av 1800-talet. Tidigare hade bruk av olika slag vuxit fram för att försörja krigsapparaten med vapen, men det var först när ångdrivna sågverk placerades längs Norrlands älvmynnningar som den verkliga förändringen tog fart. Pådriven av flottat timmer, byggdes tillverkningsindustrin runt om i landet upp och Sverige tog sina första stapplande steg mot den välmående nation vi är idag.

Industrier är ett av kännetecknen för den moderna civilisationen, och mycket av våra samhällens framgång är kopplade till industrins framsteg. Den industriella revolutionen gav oss möjlighet att snabba på förädlingen av produkter och genom övergången från självushållning gavs vi för första gången skydd från moder jords nycker. Än idag är förekomsten av industri ett mått på välstånd, och nyetabletering av industriella verksamheter en metod för utveckling.

Men vad är industri egentligen? Nationalencyklopedin definierar industri som framställning av produkter genom förädling av råvaror. Ordet industri kommer från latinets *industria*, vilket kan översättas till flit eller idoghet. I skuggan av klimatkrisen, vår tids stora utmaning, är flit och idoghet precis vad som behövs för att hitta lösningar som är långsiktigt hållbara. Industrin är en del av den processen, både som en utmaning och som en möjlighet. För även om industriell verksamhet historiskt har bidragit till den utmaning vi står inför idag, är den även en förutsättning för fortsatt välstånd i en värld som brukar utan att förbruka.

Inom ramen för den här rapporten har vi definierat en rad svenska basnäringar som vi tror har potential att bidra till omställningen och lösningar som möjliggör ett hållbart samhälle. Vi vill peka ut hur dessa kan komma att göra det, vilka hinder de står inför och

hur politiken kan bidra till att lösa deras utmaningar. Syftet med rapporten är således att utröna vad svenska basnäringar behöver för att vara långsiktigt resilienta utan att bidra negativt på miljö eller klimat och istället bidra till att snabbare lösa dagens miljö- och klimatkris.

Hur definierar vi hållbarhet?

Definitionen av hållbar utveckling (nedan) kommer ursprungligen från Gro Harlem Brundtlands FN- rapport Vår gemensamma framtid, även kallad Brundtlandrapporten, från 1987. Definitionen används än idag internationellt som en definition av hållbarhet, bland annat i FN:s Agenda 2030.

I den här rapporten ligger Brundtlands definition från 1987 till grund för vår inställning till hållbarhet, men för att ytterligare klar-

“En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

göra hur vi reflekterat över hur hållbarhet uppnås i praktiken följer här ett stycke om våra övriga avvägningar.

Centerstudenter är ett fristående studentförbund till Centerpartiet, med en stark liberal ådra och en tro på marknadsekonomi som grund för fria samhällen. Förbundet är marknadsliberalt, teknikpositivt och sprunget ur en rural frihetsrörelse. Förbundet har en stark tradition av att arbeta med miljö- och klimatfrågor utifrån premissen “bruka utan att förbruka” och att kostnader för miljöförstöring tydligare måste redovisas samt att de som skadar miljö och klimat måste betala för detsamma, vilket än idag genomsyrar vår syn på natur och miljö.

Metod

För att samla in material till den här rapporten har vi använt oss av två metoder, varav den första är en litteraturstudie och den andra är en kompletterande intervjustudie.

Litteraturstudien baserades på material från såväl akademi, offentliga källor som intresseorganisationer. Syftet med litteraturstudien var att ge en bred ingång i ämnet, samt djupare förståelse för basindustrins förutsättningar och motsättningar.

Den kompletterande intervjustudien genomfördes i syfte att ytterligare bredda vår förståelse för branschernas förutsättningar, för att synliggöra den allmänna debatten om industri och möjligheterna som ligger i den gröna omställningen. Urvalet av informanter har baserats på en översyn av relevanta aktörer, intresseorganisationer och branschföreträdare. Samtliga branscher har inte intervjuats under processen.

Frågorna som använts under samtliga intervjuer går att se i bifogad appendix.

Basnäringarnas betydelse för samhället

I det här underkapitlet kommer vi presentera de basnäringar och förädlingsindustrier som vi valt att fokusera på och varför vi valt just dem. Därefter kommer vi ringa in varför industrier är viktiga rent konkret, vilka problem och möjligheter som finns relaterat till miljö- och klimat samt industriernas bidrag till våra ekonomier, och då framförallt svensk ekonomi. Tanken är att redan här reda ut de grundläggande motsättningarna gentemot industrier och eventuella argument mot utökad industriell verksamhet.

Definition av basnäringar

Inom ramen för den här rapporten har vi valt att definiera basnäringar i en bredare bemärkelse än den traditionella och istället sett till de näringar som agerar pelare för den svenska ekonomin samtidigt som de har potential att bidra till den gröna omställningen.

Gruvnäring med tillhörande förädlingsindustri

Europa konsumerar idag en fjärdedel av världens råvarutillgång av kritiska jordartsmetaller, samtidigt som vi endast producerar 3 procent av dem. På EU:s lista över de 30 mineraler och metaller som EU definierat som kritiska för våra samhällen och välfärd finns bland annat kobolt, grafit, fosfatmineral och volfram. För dessa finns idag kända fyndigheter i såväl Sverige som i övriga Europa, men trots det importerar EU majoriteten av de kritiska mineraler och metaller som konsumeras inom unionen. En stor del av importen sker från länder där miljömässiga och sociala standarder är lägre än

inom EU, så som Kina och Kongo. Detta är bakgrunden till att EU har definierat ett behov av att öka den inhemska produktionen inom EU, för att i högre grad bli självförsörjande och kunna bidra till den globala produktionen.¹

Tillgången till mineraler och metaller, samt utvinning av dessa, är i många fall osäker utifrån flera perspektiv. I flera av de länder som producerar kritiska jordartsmetaller och mineraler råder idag stor politisk osäkerhet, bristande respekt för miljöintressen och produktionen är i vissa fall oetisk eller till och med olaglig. Kina är till exempel världens största producent av kritiska jordartsmetaller sammanslaget, vilket är oroande med tanke på landets brist på demokratisk styrning, efterlevnad av mänskliga rättigheter och det ökade säkerhetspolitiska hot landet utgör. Samtidigt är utvinningen av vissa ämnen geografiskt koncentrerad till specifika områden, vilket ytterligare förstärker produktionens sårbarhet. Till exempel producerar Brasilien 92 procent av världens niob, som bland annat används för att förstärka svetsfogar i jetmotorer.

För Sverige finns här en viktig roll att fylla som EU:s gruvnation, såväl när det kommer till kritiska jordartsmetaller som till mer vanligt förekommande ämnen. Idag står Sverige för 93 procent av all järnmalm som produceras inom EU, samtidigt som vi står för 32,8 procent av all bly, 34,4 procent av all zink och 18,8 procent av allt guld. Därtill finns över 50 bekräftade fyndigheter av kritiska jordartsmetaller i Sverige, varav majoriteten inte används. Om Sverige hade öppnat upp för att bryta mineraler på fler platser, hade vi som land inte bara kunnat säkra vår egen tillgång utan även bidragit till EU:s gemensamma försörjning och att göra EU mindre beroende av ohållbara produktionskedjor. Därtill hade vi också kunnat bidra till både social och miljömässig hållbarhet genom export samt utökat utbud av mineraler nödvändiga för klimatomställningen, så som kobolt och litium till batteritillverkning.

Vid sidan av Sveriges roll som ett viktigt land för hela EU:s tillgång till mineraler bidrar gruvnäringen, med tillhörande tillverk-

ningsindustrier, också i stor utsträckning till svenskt välstånd, både ur ett socialt och ekonomiskt perspektiv. Bara under 2019 bidrog det svenska gruvklustret, inräknat gruvbolag, service- och teknikföretag samt prospekteringsföretag, med ekonomiska medel till statskassan som kan omvandlas till över 7 700 poliser (2020 en tredjedel av samtliga poliser) eller 37 600 förskoleplatser. Av dessa kom 6 miljarder kronor från LKAB enskilt. För Sverige som helhet är dessa ekonomiska medel viktiga, men för samhällena där företagen är etablerade kan dess bidrag i flera fall vara helt avgörande för bygdens överlevnad.

I rena arbetstillfällen sysselsatte nämligen gruvnäringen år 2020 omkring 7 400 personer nationellt, samtidigt som ytterligare 750 sysselsattes inom metallindustriföretag. Enligt Svenskt näringsliv bidrar dessa anställda dessutom med 1,8 indirekta arbetstillfällen per anställd, inom underleveratörsleden. I städer som Kiruna, utgör gruvan kommunernas ryggrad vad gäller ekonomisk inkomst och sysselsättning.

Skog med tillhörande förädlingsindustri

Ungefär två tredjedelar av Sveriges yta är idag täckt av skog, vilket ur ett historiskt perspektiv är en stor andel. Innan det mer moderna svenska skogsbruket tog form fanns en hård konkurrens om skogens resurser mellan bland annat tidiga industriella anläggningar, uppvärmning och betesdrift vilket i flera delar av landet utarmade skogsbestånden. Sedan 1900-talets början har dock skogens volym-innehåll av ved och produktionen av virke nästan fördubblats, tack vare förbättrad skogsskötsel. År 2017 bestod det svenska virkesförrådet (mängden levande träd), inklusive skyddade områden, utav 3 549 miljoner kubikmeter.^{3, 4}

Traditionellt har Sverige varit ett skogsland, men det är under 1900-talet som skogsbruket och de skogliga industrierna verkligen tar fart. Med den första skogsvårdslagen från 1903, ställdes krav

på att avverkningar skulle återplanteras för att virkesförrådet inte skulle minska. Lagen från 1903 var den första i världen av sitt slag och utgick från principen om att ett avverkat träd skulle ersättas av ett nytt, vilket fortfarande är grunden i den svenska skogslagstiftningen. Alla avverkningar som idag överstiger 0,5 hektar, som fortsatt ska användas för skogsproduktion, ska i förtid anmälas och det föreligger efter avverkning en återbeskogningsplikt.⁵ Detta innebär i praktiken att åtgärder måste vidtas för att skogen ska uppfylla sin produktiva förmåga genom antingen plantering, sådd eller naturlig förnygring.

Bergsstaten – en modern beslutsinstans med anor

Bergsstaten grundades redan 1637 under Axel Oxenstiernas ledning, och firade alltså 375-årsjubileum 2012. Bergsstaten är därmed en av de äldsta statliga verksamheterna i Sverige. Tidigare var bergmästarämbetet uppdelat i flera distrikt, men sedan 1998 är Bergsstaten samlad med hela landet som verksamhetsområde, med en bergmästare som chef.²

Sammantaget sysselsätter skogsnäringen, från skogsbruk till massaindustrin, omkring 120 000 personer - vilket motsvarar drygt 2 procent av det totala antalet sysselsatta i hela ekonomin. Inräknat finns även 40 000 som jobbar direkt i produktionsleden, och de 80 000 personer som är indirekt sysselsatta genom sektorn.

Skogsnäringen producerar direkt och indirekt varor till ett förädlingsvärde om omkring 120 miljarder kronor, vilket motsvarar knappt 2,5 procent av Sveriges BNP. År 2021 motsvarade skogsnäringens export av varor, för ett värde om 167 miljarder kronor, drygt 10 procent av Sveriges totala varuexport.

Skogsnäringen fyller dessutom en stor vikt regionalt. I regioner som Västernorrland, Värmland och Jönköping står skogen för

närmare 7 procent av antalet sysselsatta och 12 procent av förädlingsvärdet. Omräknat i tjänster inom offentlig sektor, står skogsnäringen i dessa regioner därmed för 2 400-2 700 arbetstillfällen. På nationell nivå, står skogsnäringen för drygt 2% av alla skatteintäkter från arbetsinkomster, vilket motsvarar fler än 32 000 tjänster inom offentlig sektor.⁶

Jordbruk

Jordbruk har på många nivåer en särskild roll i samhället, dels för att sektorn bidrar med arbetstillfällen i områden där andra sektorer inte gör det men också för att jordbruk har en nära koppling till kultur. I stora delar av världen, likväl som i Sverige, är mat ett uttryck för kulturell tillhörighet och en uttrycksform som ärvs ned över generationer. Dessutom är jordbruket i många regioner en bidragande faktor till en viss typ av landskap, vilka också knyts samman med kulturella uttryck. Stenmurar i Småland, lavendelfält i södra Frankrike och Italiens rullande kullar klädda med vinrankor är några exempel.

Allt detta berättigar dock inte jordbruket med en särställning, men bidrar till att produktionen av mat och jordbruksmetoder lätt blir en infekterad debatt. Ska förutsättningarna för livsmedelsproduktion finnas kvar, måste vi kunna prata om vilka utsläpp livsmedel, både de vi konsumerar och dess produktionsmetoder, bidrar till.

Jordbruket har liksom skogsbruket en viktig roll att fylla regionalt. Enligt Jordbruksverket sysselsattes över 65 000 personer inom sektorn i våra produktionstätaste regioner (Skåne, Västra Götaland och Östergötland). Viktigast är dock sektorn som arbetsgivare i mindre befolkade regioner, som i Jämtland där över 3 000 personer arbetar inom jordbruket. Totalt sysselsätts över 160 000 personer inom sektorn, varav 45 procent av dessa har jordbruket som huvudsyssla.⁷

Sverige hade år 2020 runt 58 800 jordbruksföretag som gemensamt brukade 2,5 miljoner hektar åkermark och 460 000 hektar betesmark. Jordbruksverkets statistik från 2020 visar att det totala produktionsvärdet i sektorn uppgick till 64 miljarder kronor, samt att värdet på exporterade jordbruks- och livsmedels varor under samma år var 93 miljarder kronor.⁸

Idag är Sverige till 50 procent självförsörjande vad gäller livsmedel, vilket är en sänkning sedan EU-inträdet då självförsörjningsgraden låg på 75 procent. Genom sin livsmedelskonsumtion släpper en svensk i genomsnitt ut 2 ton koldioxidekvivalenter per år, varav 62 procent av utsläppen produceras utanför Sverige.

Under perioden 1990-2021 låg de genomsnittliga nettoutsläppen från svensk åkermark på strax under 3 miljoner ton koldioxidekvivalenter per år, varav den största delen kommer från organogena jordar. Andelen utsläpp från lantbruk har sedan 1990 minskat med närmare en miljon ton koldioxidekvivalenter, bland annat eftersom arealen jordbruksmark minskat. Samtidigt har livsmedelsindustrin minskat sina utsläpp med 72 procent mellan 1990 och 2021, främst tack vare minskad användning av fossila bränslen.^{10, 11}

Utan lantbrukares hjälp hade den mat som gått att samla i Sverige räckt till 40 000 personer, vilket inte ens hade kunnat föda alla studenter inskrivna vid Lunds universitet.⁹

Idag utgörs 7 procent av Sveriges yta av åkermark, där såväl livsmedel för humankonsumtion som foder till animalieproduktionen produceras. Den nordiska animalieproduktionen har en förutsättning som i stort åtskiljer den från stora delar av den övriga världens produktion, nämligen klimatet. Temperaturskillnaderna mellan svenska årstider och andra väderfenomen, har gjort att vi har anpassat vår animalieproduktion till ett system där djur står installerade åtminstone delar av året. Väderförhållandena gör samti-

dig att vi inte kan producera foder året om, utan är begränsade till att göra detta under de tidpunkter då vädret tillåter det. Samtidigt ger klimatet i Norden goda förutsättningar för animalieproduktion, av andra anledningar. Gräs, örter och andra vallgrödor frodas vilket möjliggör fodertillgången trots den relativt korta odlingssäsongen. Låga temperaturer dämpar risken för smittor och god vattentillgång ger förutsättningar för odling av många slag.

Att konsumtionen av kött globalt måste minska råder det ingen tvekan om, animalieproduktionens samtliga sektorer bidrar idag med för höga utsläpp av växthusgaser. Kor står idag för 6 procent av utsläppen av metan i världen, vilket inte är rimligt när det finns andra livsmedel som producerar mindre utsläpp.¹² Att minskningen i produktion ska ske inom de nordiska länderna är dock inte säkert när till exempel svensk nötkött redan 2011 hade en 25 procent lägre klimatpåverkan än genomsnittet i EU, vilket redan ligger 60 procent under världsgenomsnittet.¹³ Man bör här även ha i åtanke att transporten av livsmedel utgör en relativt liten del av hela varukedjan, drygt 5% i USA, det är därför gynnsamt ur ett klimatperspektiv att livsmedel produceras på platser där klimat- och miljöpåverkan är som lägst.¹⁴

En av de faktorer som bidrar till jordbrukets och livsmedelskedjans utsläpp är matsvinn. Ungefär 40 procent av den mat som produceras slängs, för att den inte hunnit konsumeras i tid. Per person slängs ungefär 39 kilo ätbar mat varje år. Världsgenomsnittet för hur många kilo mat vi äter varje dag ligger på 1,85 kg, vilket innebär att matsvinnet från en person hade räckt för att täcka upp behovet hos en annan under mer än 20 dagar. Matsvinn står samtidigt för ungefär 25 procent av jordbrukssektorns totala utsläpp globalt.^{15, 16, 17}

Energi

El är en förutsättning för att stora delar av våra samhällen ska fungera, inte minst för våra basindustrier. Den elintensiva industrin utgör på sätt och vis ryggraden för den svenska handeln, och på så vis vår ekonomi. Gruvor, massabruk och spannmålstorkar kräver stora mängder energi som inte sällan kommer från just el. Elsektorn bidrar dessutom varje år med 40 miljarder till statskassan och sysselsätter omkring 30 000 personer.¹⁸

År 2021 kom 60 procent av Sveriges totala elproduktion, om 165 513 GWh, från förnybara källor.¹⁹ Av den totala produktionen samma år stod vattenkraften för 43 procent, kärnkraften för 31 procent och vindkraften för 17 procent. Majoriteten av elanvändningen sker i bostäder och inom service, men en fjärdedel av Sveriges el används av basindustrin. Skogsindustrin och gruvnäringen med tillhörande förädlingsindustrier är Sveriges mest elintensiva branscher och står för en elanvändning om 20TWh respektive 40TWh.

Under de senaste 15 åren har stora investeringar gjorts för att bygga ut och uppgradera det svenska energisystemet. Från 2009 till 2018 investerades omkring 300 miljarder i energisystemets infrastruktur, varav 55 procent lades på elproduktion och 30 procent på elnät. Under de kommande decennierna behöver infrastrukturen och produktionen av el byggas ut ytterligare, för att möta behovet från den gröna omställningen. Studier visar nämligen att användningen av el kommer att öka med minst 60 procent till 2045.²⁰

Miljö och klimat

De näringar som omskrivs inom ramen för den här rapporten kan utmålas både som skurkar och hjältar i sagan om den svenska klimatomställningen. Den svenska industrin och jordbruket står tillsammans för över 40 procent av våra inhemska utsläpp, samtidigt som de bär på många möjligheter.

Sedan 1990 har EU:s totala utsläpp minskat med över 30 procent,

vilket är en trend som även svenska basnäringar följer.²¹ Enligt Naturvårdsverket minskade till exempel utsläppen från svensk industri med 24 procent mellan 1990 och 2021.²² Likaså minskade mineralindustrin sina utsläpp med 22 procent under samma period. Massa och pappersindustrin minskade även de sina utsläpp, med 64 procent mellan 1997 och 2014, genom att ersätta fossila bränslen med biobränslen och el. Denna utveckling är mycket positiv, även om sektorerna fortsatt har en lång väg kvar innan deras nettoutsläpp ligger på noll.²² Men, det finns många saker att vara hoppfull om och positiv till. Inte minst ur perspektivet att Sverige har mycket goda förutsättningar att bidra till omställning globalt i och med de relativt sett låga utsläppen från likvärdig industriverksamhet.

Nettoinlagringen i svenska träprodukter var under 2021 runt 9 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Exemplet visar på potentialen som den svenska skogssektorn har, dels för att binda kol i produkter men i nästa led också binda kol i återväxt. Enligt rapporter från svenska forskare vid Linnéuniversitetet tar det 8-13 år för en slutavverkning att vara koldioxidneutral, vilket innebär att all tillväxt efter det är netto-inbindning.

Ytterligare ett exempel är tillgången till metaller och mineraler, som är avgörande för att klara klimatmålen och för att möjliggöra en omställning från fossila drivmedel till till exempel el. EU publicerade hösten 2020 den senaste listan som anger vilka metaller och mineraler som är kritiska för unionen och åtgärder för hur man ska höja sin självförsörjningsgrad. En av åtgärderna som EU-kommisionen pekade på är att antalet gruvor i EU måste öka.

På den senaste listan över vilka mineraler och metaller som är kritiska för EU, vilken publicerades 2020, förekommer ungefär hälften i den svenska berggrunden.

Svenska metoder för odling av vall och ökad mullhalt, skulle även kunna bidra till ökad inbindning av kol. Studier visar att åkermark globalt har förutsättningar för att binda 2-7 miljarder ton koldioxid per år, med jordförbättrande metoder som i stor utsträckning

redan används i Sverige. Den ökning av vallodling som skett under de senaste decennierna ska redan nu binda mer än 2 miljoner ton koldioxid varje år.²³

Även ur ett miljöperspektiv finns goda exempel att peka på när det kommer till andelen skyddad natur i Sverige. Relativt sett, är en stor del av vår natur skyddad från brukande. Till exempel upptog svenska gruvor och kalkbrott år 2015 bara 17 500 hektar. Samma år utgjordes mer än 7,5 miljoner hektar av Natura 2000-områden och 9 miljoner hektar var våtmarker, vilket motsvarar närmare 16 procent av Sveriges totala yta.

Alla de branscher som berörs av den här rapporten påverkar, på ett eller annat sätt, miljön och klimatet i varierande grad. Den främsta anledningen till det är att de alla berör naturresurser av olika slag. Gruvor kan inte brytas utan att åsamka markytan påverkan, vattenkraft är ofta baserat på anläggningen av dammar och vindkraftverk behöver någonstans att stå. Jordbruk kräver markbearbetning och är precis som skogsbruket i sitt yttersta baserat på naturliga kretslopp. Att kräva att någon av dessa näringar inte skulle påverka naturen över huvud taget är att be om något omöjligt. Vi måste istället se till hur vi kan göra så lite skada som möjligt genom bland annat effektivisering, hur vi genom produktion kan bistå naturliga kretslopp och göra avvägningar mellan vad som är eller inte är rimlig påverkan. Att Sverige har kommit långt är dock inte en ursäkt till att inte fortsätta arbetet. Vi har ett ansvar att minska vår egen påverkan på miljö och klimat, inte minst för att kunna hjälpa andra. Våra basnäringar är en viktig del av det arbetet, då de har goda förutsättningar att både minska sina utsläpp, andra länders utsläpp och bana väg för liknande tekniker och effektiviseringar att nå resten av världen eftersom teknikutveckling i grunden inte är lokal utan global.

Problembeskrivning - Vilka är hindren för industrin?

I föregående kapitel har basindustrins betydelse för svensk ekonomi och sysselsättning, såväl som dess möjlighet att vara en del av lösningen för framförallt klimatkrisen, redogjorts. Det kommande kapitlet ämnar utreda vilka hinder som finns för att industrin fortsatt ska kunna vara denna viktiga del av det svenska samhället och en del av lösningen för klimatkrisen. Kapitlet är strukturerat utifrån de olika hinder som identifierats, vilka härrör från de intervjuer rapportgruppen haft med aktörer såväl som litteratur, där lösningar på utmaningarna kommer att ta formen av såväl resonemang som specifika policyförslag.

Energi

Hur försörjer vi industrin med energi?

En grundförutsättning för att den gröna omställningen ska ha förutsättningen att fortsätta och accelerera är att våra största utsläppare, varav många återfinns i industrin, ställer om. För att detta ska ske är det en absolut nödvändighet att det finns fossilfri elproduktion till låga priser. År 2019 stod industrin för 37 procent av elanvändningen inom Sverige och mineralutvinning och tillverkning använde ca 42 TWh el år 2020,^{19, 24} vilket då motsvarade ca 26,6 procent av Sveriges totala elproduktion om ca 158,8 TWh. (25) Elbehovet kommer öka då olika delar av industrin elektrifieras och när de framtidsprojekt som småskaligt påbörjats eller väntas göra det inom snar framtid

kommer i bruk storskaligt. Ett exempel är Hybrit, där LKAB, SSAB och Vattenfall planerar storskalig produktion av fossilfritt stål. Detta kan åstadkommas då kol och koks byts ut mot vätgas som produceras via elektrolys av vatten, vilket ersätter stålproduktionens koldioxidutsläpp med utsläpp av vattenånga. Detta är något som skulle minska stålindustrins utsläpp avsevärt, men elektrolysen kräver mycket el. Med dagens produktionsvolym krävs 55TWh per år för att ställa om hela produktionskedjan från LKABs gruvdrift till SSABs stålproduktion.²⁶ Många av dessa projekt påbörjades då elpriser var låga, att så inte längre är fallet riskerar att fördröja omställningen för många industriella verksamheter som räknat med detta och som lyckats kombinera lönsamhet med klimatnytta.

Tyvärr drabbas inte enbart de befintliga projekten av höga elpriser, det drabbar också framtidens lösningar eftersom det skickar signaler till forskning och företag som just nu utforskar framtidens lösningar att el inte längre är en garanterad lågkostnadsresurs. Även om andra kostnadseffektiva vägar och förädlingsprocesser kan vara möjliga minskar alternativen och såväl försvårar som fördröjer den gröna omställningen. Industrins medverkan är en grundförutsättning för att klara omställningen, därför måste det finnas möjlighet och lönsamhet att driva industriella processer med fossilfri energi. Detta kräver i sin tur många förändringar med utbyggd fossilfri energiproduktion som slutmål, där ökad överföringskapacitet, betalning till de energislag som utför systemtjänster och framförallt borttagande eller förändring av regleringar som förhindrar utbyggnaden, är viktiga delmål.

Det är däremot inte bara de industriella processerna där råvara förädlas som påverkas, det är också råvaruproducenterna i det första ledet. Dessa består framförallt av familjeföretag med skogs- eller jordbruk där marginalerna är betydligt mindre än hos de stora företagen. Det måste vara lönsamt att vara klimatsmart, detta gäller såväl för de stora gröna industrisatsningarna som för de mindre företagen. Mat på bordet, byggmaterial och andra förädlade produkter

som härrör från skogs- och jordbruk är något som behövs, något vi inte kan byta ut. Låga elpriser och fossilfri energi är därför viktigt även här för att förhindra att de, ofta små, företagen går i konkurs och för att ställa om sektorerna.

Konsument och producent

I förhållandet mellan energi och industri finns det ytterligare ett perspektiv som ibland glöms bort: industrin är inte bara konsumenter av energi, utan även producenter. Bland annat bidrar restprodukter från skogs- och jordbruket redan idag till produktion av olika former av bioenergi, och den svenska gruvindustrin har stora möjligheter att bli en ännu större producent av de metaller och mineraler som behövs i den gröna omställningen. Som redogjorts i inledningen finns det i Sverige gott om fyndigheter av såväl uran som kritiska och strategiska metaller och mineraler, inte minst Per Geijer-fyndigheten i Kiruna som är Europas hittills största fyndighet av sällsynta jordartsmetaller.²⁸ Det senare behövs i exempelvis solceller, batterier och vindkraftverk.

Därtill pågår massvis av intressanta projekt som berör framtidens gröna energi- och drivmedelsförsörjning. Hybrit med vätgasproduktion, Liquid Winds med eMethanol-produktion för sjöfart och andra tunga transporter²⁸ samt Sunpine som producerar diverse produkter från skogsindustrins restmaterial²⁹ är bara några av de många företag som går i bräsch för att utveckla morgondagens energi- och drivmedelsförsörjning. Att detta synliggörs och beaktas är viktigt, dels för att det på vissa områden och specifika sektorer saknas gröna lösningar och dels eftersom teknikutveckling kan leda till stora, ännu okända, vinster. Som nämnt tidigare krävs mycket el för att driva flertalet av dessa industriella processer, därför blir det föregående styckets andemening om ökad produktion av fossilfri el ännu en gång helt centralt: för att producera morgondagens gröna lösningar måste industrin först ha möjlighet att konsumera fossilfri energi.

Lagstiftning

Lagstiftning är en mycket viktig del av basindustriernas förutsättningar och det finns en hel uppsjö regelverk som påverkar hur verksamheterna ska fungera, var de får finnas och mycket mer därtill. En hel del lagstiftning på området påverkas av, eller har sitt ursprung i EU-rätt. Övergripande syften är dels att ge skydd för såväl människa som miljö, dels skapa tydliga och förutsebara regelverk för aktörer som verkar på samma marknad. Lagstiftning från EU har lett till många fördelar som medborgare i alla medlemsstater kan åtnjuta, såsom övergripande regelverk med syfte att upprätta fri rörlighet för människor, varor, tjänster och företag, sätta upp spelreglerna för konkurrens på lika villkor, säkerställa individuella rättigheter och främja goda levnadsvillkor för samtliga EU-medborgare. För de politiska sakområden där konsekvenser av problem eller förutsättningar inte tar hänsyn till eller överstiger nationsgränserna, är EU:s arbete av stor vikt. Miljö och klimat är två av dessa områden, där vikten av både EU-gemensamt arbete och internationellt samarbete är avgörande för framgång.

Samtidigt finns det problem utifrån en svensk kontext. Sverige har inte sällan överimplementerat EU-direktiv, vilket lett till att strängare reglering än vad som är påkallat för att uppnå lagens syfte och det har i förlängningen drabbat enskilda och företag i Sverige. Ett exempel på detta är överimplementeringen av fågeldirektivet, som påverkar markägares hänsyn till fåglar vid verksamhet inom bland annat jord- och skogsbruk. Ett annat bekymmer är också att det fortfarande finns frågor som politiker idag reglerar, eller tar initiativ till att reglera, på EU-nivå trots att det är nationell kompetens och det rör avvägning som bättre beslutas om på lokal nivå.

EU måste möjliggöra för nationell anpassning, kontroll och decentralisering av beslutsfattande i den mån det är möjligt. Detta gäller inte minst på miljöområdet där lokala förutsättningar spelar stor roll, något som exemplifieras ytterligare i sista delen av rapporten. Samtidigt behöver svenska företrädare bli bättre på att

verka proaktivt på EU-nivå och se EU som en naturlig del av svensk lagstiftningsprocess, både när det gäller att införa nya regleringar och påverka gällande rätt. Vi får inte sitta i baksätet avseende frågor gällande miljö, klimat och konkurrenskraft, då vi har goda exempel att lyfta och har all möjlighet att vara ett föregångsland i fråga om hållbarhet.

I grund och botten är EU vår viktigaste aktör för att vi ska kunna klara den gröna omställningen och i den här rapporten kommer vi att beröra både lagstiftning som har sitt ursprung i EU-direktiv och sådana förslag som är lämpliga att införa på EU-nivå. I den här delen av rapporten kommer lagstiftning för industriella verksamheter och de gröna näringarna som berör miljö, klimat och människan redogöras för på en övergripande nivå, där konkreta exempel från specifika fall går att finna i sista delen av rapporten.

Miljöbalken och klimatet

Miljöbalken trädde i kraft den första januari 1999 och ersatte då ett tiotal löst sammankopplade miljörelaterade lagar.³⁰ Syftet med miljöbalken kan sammanfattas i att den ska sätta upp ramarna för, och främja, en hållbar utveckling. Frågan om hållbar utveckling är emellertid komplex, vilket skapar problem vid överväganden då intressen som exempelvis miljö och klimatnytta kolliderar. Det är förstås långt ifrån alltid som miljö och klimat är motstående intressen, tvärtom går dessa oftast hand i hand, men det finns tillfällen då stor klimatnytta får stå åt sidan på grund av, i proportion till klimatkrisen, liten miljöpåverkan. Detta vore möjligtvis överkomligt om prognoserna såg annorlunda ut och mer tid fanns för att undersöka, överväga och ompröva var den ur miljösynpunkt bästa platsen för en klimatnyttig verksamhet finns, men vi har inte den tiden. Denna problematik återspeglas emellertid inte i miljöbalkens uppdrag:

“Miljöbalken skall tillämpas så att:

- 1. Människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,*
- 2. värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,*
- 3. den biologiska mångfalden bevaras,*
- 4. mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och*
- 5. återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.”³¹*

Alla fem områden är oerhört viktiga men det är ingen hemlighet att dessa emellanåt kolliderar med den gröna omställningens två nyckelord: effektivitet och klimatnytta. Vi behöver göra bättre avvägningar för klimatets skull och det snabbt, helt enkelt. Det fokus och den betoning på dessa nyckelord som krävs återfinns inte i miljöbalken och gör miljöbalken i dess nuvarande form otillräcklig för att vi ska klara klimatomställningen. Klimatet och miljön behöver varandra och för att främja hållbar utveckling får liten klimatnytta inte överordnas stor miljöpåverkan, men det gäller även åt andra hållet. Det vore därför önskvärt om klimatet fick högre status och prioritet i miljöbalken än vad det har idag.

Ytterligare ett problem är att tillståndprocesser ibland tar oerhört lång tid, särskilt då det gäller stora projekt. Detta fördröjer den gröna omställningen då det i bästa fall innebär en senare start och i värsta fall att investeringen försvinner och klimatnyttan uteblir. Tillståndsärenden hanteras idag på löpande band efter ankomstdatum, ett förslag är därför att ändra turordningen så att projekt som bidrar till minskad klimatpåverkan ges högre prioritering än idag vid handläggning och hantering.³²

Effektivare tillståndprocesser och överklagan

Industrin väddar om effektivare och mer förutsägbara tillståndprocesser. Det är en komplex fråga eftersom en stor mängd lagstiftning påverkar vad den tillståndssökande verksamhetsutövaren behöver beakta och inkludera i en ansökan. Den demokratiska förankringen och hur tillståndprocessen rent praktiskt går till regleras i miljöbalken, däremot finns det mycket annan lagstiftning än enbart miljöbalken som reglerar vilka åtgärder en verksamhetsutövare behöver implementera och huruvida ansökan kan godkännas. Detta kan vara andra svenska lagar såsom skogsvårdslagen, svensk implementering av EU-direktiv såsom artskyddsdirektivet och EU-gemensamma lagar såsom att vissa industrigrenar måste använda "bästa tillgängliga teknik". Ytterligare en grund till komplexitet på området är att reglerna för processen ändrats över åren med följden att tolkning och tillämpning av reglerna återfinns i Mark- och miljööverdomstolens praxis, men även till viss del EU-domstolens praxis.³² Mycket av detta, däribland hur miljöbalken är utformad, leder till osäkerhet och oförutsägbarhet i tillståndprocessen. Detta är något som behöver förändras.

Att det finns mycket lagstiftning på området miljö och hållbarhet är dock i grunden positivt och lösningen bör i regel inte vara att ta bort lagstiftning, även om sådana fall också finns. De svenska miljökraven är tvärtom just en anledning till att fler industriella verksamheter borde förläggas här och inte förpassas till länder med sämre krav. För att de ska etablera sig här måste därför andra lösningar för att effektivisera tillståndprocessen och öka dess förutsägbarhet komma på plats. Ett sådant förslag är att stärka samrådet som inleder tillståndprocessen där verksamhetsutövaren informerar och samlar in synpunkter från berörda, såväl privatpersoner som myndigheter och allt däremellan, vilket skapar en uppfattning om vad som behöver utredas och senare redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen. Samrådet är viktigt för att utomstående ska kunna påverka i ett tidigt skede men idag fungerar det inte bra, då många

yttranden tillkommer långt senare i processen. Detta är en stor anledning till att processen drar ut på tiden och blir oförutsägbar då nya sakområden läggs till. Därför borde dagens regelverk förändras till förmån för att enbart de myndigheter som medverkar i samrådet har möjlighet att också senare yttra sig, vara remissinstans samt överklaga. Vad gäller civilsamhällesorganisationer, privatpersoner och övriga icke-offentliga intressenter bör det finnas mer spelutrymme att yttra sig, däremot är det inte rimligt att nya och irrelevanta sakområden läggs till och att detta kan göras i princip utan tidsbegränsning. Därför bör prövningsmyndigheten som regel avgöra vilka inkomna synpunkter som är relevanta för verksamheten och som bör tas vidare i kompletterings- och remissrundan.³²

Ytterligare en anledning till att tillståndprocesser drar ut på tiden och blir mindre förutsägbara är överklagande av beslut. Det är en rättsligt viktig princip att ärenden och beslut kan överprövas och att aktörer eller intressen som annars saknar röst, eller har en svag sådan, kan företräddas av utomstående, exempelvis naturskyddsföreningar. Det senare är skyddat i internationella åtaganden såsom EU-rätten och Århuskonventionen, genom att den överklagande inte själv behöver vara påverkad av ärendet eller beslutet för att kunna överklaga. Detta är som sagt en viktig princip, men för att förhindra att överklaganden drar ut på processen bör länsstyrelserna införa en särskild bedömning av miljöpåverkan för närområdet och närboende, varvid möjlighet att överklaga bör begränsas om miljöpåverkan inte är betydande. Detta skulle förhindra överklagan av exempelvis estetiska skäl. Därtill bör även möjligheten att överklaga ärenden enligt miljöbalken som huvudregel avgränsas till de som tidigare yttrat sig i ärendet, likt den utgångspunkt som idag gäller för överklagande enligt plan- och bygglagen.

Lagstiftning - människan och industrin

Som tidigare nämnt finns det många regelverk, bland annat EU-förordningar, EU-direktiv och i förlängningen nationell lagstiftning, som berör basindustrierna. Framförallt behandlar dessa förhål-

landen mellan industri och miljö samt industri och klimat. Det finns däremot ytterligare ett förhållande som påverkar verksamhetens möjlighet att etablera sig, nämligen det mellan industrin och människan. Kulturhistoriska byggnader och platser, detaljplaner och estetiska argument i form av ovilja att bo bredvid såväl slaghögar som vindkraftverk påverkar industrin i allra högsta grad. Kultur, historia och estetik är förstås viktiga frågor för människan, och bör så fortsatt vara, men blir ofta godtyckliga och är i proportion till klimatkrisen inte alltid väl avvägda. Tillgång till fossilfri el bör rimligtvis vara viktigare än att inte behöva se vindkraftverk eller att

Falu koppargruva

Falu koppargruva har funnits sedan 1000-talet men det talas också om att kopparmalm utvanns redan på 700-talet. Samhället är uppbyggt kring gruvan och bergsmännens starka jurisdiktion gjorde att det dröjde länge innan Falun faktiskt blev en stad, trots att det beviljats stadsprivilegier 1608 av Karl IX. Efter det sista privilegiebrevet 1641 upprättas dock en stad och Falun var då, med nuvarande landsgränser Sveriges näst största stad. Under 1700-talet var det även världens största koppargruva. Gruvan har alltså god anledning att kalla sig för "stora koppargruvan". Faluröd och Falurött är ord som funnits i det svenska språket sedan 1889³³ och de röda husen med vita knutar har blivit ikoniska för Sverige. Färgen görs däremot från kopparfattig malm och varp (malmfattig sten) som låtits vittra under lång tid. Det som orsakar den röda färgen är inte koppar utan järnoxid, en slags rost, där desto längre kokning och desto högre temperatur innebär mörkare färg. Det finns ändå något väldigt vackert i att den kanske mest kända produkten från Falu koppargruva är en restprodukt, något som visar att det är positivt att nyttja alla delar av det som brukas.

solpaneler skymmer de orangea tegelplattorna på taket som krävs av vissa detaljplaner. Därtill är industrin och de gröna näringarna ofta en viktig del av kulturen på många bruks- och landsbygdsorter. Exempelvis är just slagghögar, som många ställer sig kritiska till att bo bredvid, en del av Falu koppargruvas UNESCO världsarv.

Det finns mycket lagstiftning som berör förhållandet mellan människa och industri, såsom reglering av bullernivåer, k-märkning, detaljplaner, bygglov och mycket annat. Ofta fyller dessa en viktig roll i att se till att våra samhällen är härliga att bo i, men kan ibland gå överstyr och skapa hinder för klimatnyttiga verksamheter, vilket exemplifieras i sista delen av rapporten. Samhällen måste få tillåtelse och ges utrymme att utvecklas och förändras, men framförallt bör dessa miljöaspekter inte tillåtas stå i vägen för lösningar som säkrar vår framtida överlevnad. Detta kräver i sin tur att flertalet regelverk ändras, såsom slopat bygglov för solceller och paneler, det kommunala vetot mot vindkraft bör avskaffas och möjlighet att lägga till sakområden i tillståndsärenden bör begränsas, som nämnts ovan.

Konkurrens

Konkurrens är en viktig komponent och förutsättning för mänsklig utveckling. Konkurrens finns mellan såväl företag och nationer som enskilda individer. Förekomsten av konkurrens är ett sundhetstecken i den bemärkelsen att det i konkurrens också existerar frihet för flera aktörer och en mångfald av potentiella lösningar för ett visst problem. Av den anledningen är konkurrens nödvändigt för att bidra till att den gröna omställningen accelereras, där klimatnyttiga verksamheter utvecklas och blir mer lönsamma och fossilfria produkter blir en attraktiv och framgångsrik exportprodukt.

Däremot krävs då också att det finns tydliga ramar för konkurrens, som ser till att olika aktörer konkurrerar på lika villkor och att den som släpper ut skadliga ämnen också betalar för det. Detta kan åstadkommas genom ekonomiska styrmedel och lagstiftning såsom koldioxidskatt, där EU:s handel med utsläppsrätter (EU ETS) och

CBAM är exempel på detta. EU ETS från svenskt perspektiv vårt effektivaste styrmedel för minskad klimatpåverkan utanför Sveriges gränser. Utöver att en teknikneutral och enhetlig prissättning på utsläpp gör skillnad ser vi också att företag själva ser konkurrensfördelar med klimatsmart teknik och produkter. Detta beror dels på att fossila källor blir allt dyrare och innebär risker i den bemärkelsen många leverantörer av detsamma antingen är, eller verkar i, icke-demokratiska länder. Att företag ser konkurrensfördelar med klimatsmart teknik beror dels också till stor del på att allt fler länder gemensamt pekat ut riktningen mot ett mål om nettonollutsläpp, vilket också för investerare innebär att fossilt inte anses vara en framtida lösning I grund och botten hänger detta dock ihop, fossila källor blir dyrare både på grund av att de är ändliga resurser och att politiken allt tydligare pekar ut en riktning med högre prissättning och förbud på vissa klimatskadliga tjänster och varor, såsom fossildrivna bilar. Rysslands agerande under deras anfallskrig mot Ukraina har sannolikt också snabbat på den politiska processen med utfasning av fossil gas.

Nedan följer några stycken om hur Sveriges konkurrenskraft, med avseende på just basindustrier och klimatomställningen, kan stärkas.

Rörelse av varor och människor, frihandel och kompetensförsörjning

Ökad rörlighet och en friare ekonomi utgör grunden för vår samhällsliga och ekonomiska utveckling, då det bidrar till att människor och företag kan pröva sina idéer, utbyta kunskap och innovationer nödvändiga för att lösa morgondagens problem. Det finns därför goda argument för öppna gränser, ökad handel och rörelsefrihet för såväl varor, tjänster och kapital som för människor, inte minst vid beaktande av basindustrin.

Flertalet av de aktörer som blivit intervjuade betonar just kompetensförsörjning, såväl inhemsk som utländsk, och att detta är av stor vikt för basindustrins företag eftersom utbyggnaden av den gröna

industrin har skapat en ökad efterfrågan på arbetskraft. Ett exempel är Northvolts nya fabrik i Skellefteå där 3000 arbetstillfällen prognostiseras tillkomma mellan 2021 och 2026, eller det faktum att arbetsplatser står tomma trots hög arbetslöshet. Det är därför viktigt att människor framgent kan arbetskraftsinvandra till Sverige, oavsett om det gäller låg- eller högavlönade yrken och att så kallade kompetensutvisningar stoppas. Att människor kommer till Sverige för att arbeta är något positivt och är inte ett nollsummespel där de svenska jobben försvinner. Faktum är att flertalet basindustrier har stor multiplikatoreffekt, det vill säga att för varje jobb inom yrket skapas ytterligare flera i vidare led. Att välkomna människor till Sverige är också viktigt i akademien och något som skapar synergieffekter. Där behöver ställningen för exempelvis internationella doktorander säkras och stärkas för att såväl gynna forskningen på dessa områden som möjliggöra för dem att stanna kvar i Sverige och arbeta efter avslutade studier. Den inhemska kompetensförsörjningen är också en viktig del, något vi återkommer till under delen om landsbygdsutveckling och forskning och framsteg.

Därtill är rörelse av varor viktigt då det öppnar upp större marknader och större konkurrens. Även om transporter står för en stor del av världens utsläpp och utveckling av klimatsmarta lösningar på detta är helt centralt, vilket vi återkommer till senare, möjliggör frihandel och rörelse av varor stora klimatvinster. Det möjliggör export av klimatsmart teknik och varor samt en optimering av varu- och värdekedjorna med en effektivitet som är viktig för att lösa klimatkrisen. Exempelvis innebär den låga kostnaden för godstransport att livsmedel kan produceras där klimatet är bäst anpassat eller där klimatpåverkan är minst. Tillsammans med ekonomiska styrmedel som nämnts i föregående inledning innebär detta sammantaget att klimatsmarta varor kan, och kommer att, utkonkurrera klimatpåfrestande sådana och distribueras över den globala marknaden. Detta innebär också stora konkurrensmöjligheter för den svenska basindustrin som på de allra flesta håll är på god väg i klimatarbetet.

Klimatet och den svenska basindustrin behöver alltså mer frihandel, inte mindre.

Forskning & framsteg

Samtliga av de organisationer och företag inom industri och gröna näringar som rapportgruppen talat med belyser att de vill vara och är en del av den gröna omställningen och att de vill ta ledartröjan. Denna inställning är oerhört viktig och ger hopp, av den anledning att det finns så pass bra förutsättningar inom svensk basindustri.

Att forskning och företag i Sverige ofta ligger flera år framför politiken är ingen hemlighet, därför måste också lagstiftningen ge större utrymme för dem att vara det. Därtill är det ofta industrin som driver politiken framför sig snarare än tvärtom. Ett exempel på detta är bland annat projektet Fossilfritt Sverige som samlar över 500 företagare, kommuner, regioner och organisationer med syfte att utveckla färdplaner för en accelererad omställning samt överlämna politiska förslag till regeringen. De ser omställningen som en konkurrenskraft och tror att detta kan "leda till en kapplöpning ut ur fossilsamhället".³⁴ Detta sätter fingret på en viktig del av nyckeln till den gröna omställningen: det måste vara lönsamt att vara fossilfri, något som bevisligen är på god väg.

Det finns däremot utmaningar, varav en är just kompetensförsörjning, där Fossilfritt Sverige menar att det måste finnas bättre möjligheter att vidareutbilda sig för att industrins klimatomställning ska kunna genomföras.³⁵ För att lyckas med detta skulle svensk utbildning behöva diversifieras, genom att universitet och högskolor stärks i forskningsavseende, yrkeshögskolor uppvärderas och att det skapas större utrymme för lärosäten att samverka med näringslivet. För att forskning och utveckling fortsatt ska vara konkurrenskraftig är det dessutom viktigt att forskningen ges en mer oberoende ställning, där detaljstyrande politiker hålls långt borta. För att forskning och utveckling fortsatt ska vara konkurrenskraftig är det dessutom viktigt att forskningen ges en mer oberoende ställning, där detaljstyrande politiker hålls långt borta. Samtidigt behöver incitamenten

för kompetensutveckling öka och det behöver i högre grad än idag löna sig att söka till nya arbetsplatser eller vidareutbildningar. För kompetensförsörjningen är det också viktigt att internationella doktoranders ställning på svenska lärosäten säkras, för att såväl gynna forskningen på dessa områden som att möjliggöra för dem att stanna kvar i Sverige och arbeta efter avslutade studier.

Basnäringar på lokal nivå:

Att enskilda industrier kan ha en stor betydelse på lokal nivå är vitt känt. Från Bergslagens bruksorter, Västgötaslätten odlingsmarker till Norrlands inland med vattenkraft så har mindre orter ofta en stark koppling till en specifik verksamhet. Om man kollar på Sveriges kommunvapen så hittar man inte sällan nutida eller historiska anor av traktens industriverksamhet. Med de basindustrier vi har fokuserat på så hittar man bland 290 kommunvapen att 22 har hänvisningar till skogsbruk eller skog, 18 har hänvisningar till jordbruk, 31 har hänvisningar till gruvverksamhet eller förädling av metaller och 7 har hänvisningar till energiproduktion. Med både ett träd och ett kornax har Norsjö präglats av två av dessa, liksom Ragunda med både skog och energi. Så även har Kiruna och Falun präglats av gruvindustrin med sina Mars- respektive Venus-symboler. Utöver dessa förekommer referenser till fiske, kommunikationer såsom båt och tåg samt vapenproduktion. Att en industri på lokal nivå ska skyddas för att behålla den kulturhistoriska miljön genom kommunvapnet har inte Centerstudenter tagit någon officiell ställning kring, men basindustrier sätter onekligen en prägel på lokalsamhället.³⁶

Landsbygdsutveckling

I en historisk kontext har samhällen ofta vuxit fram kring industrierna, men även om dagens städer i mindre utsträckning kretsar kring den lokala verksamheten är de fortsatt en garant för en levande landsbygd och utbudet av arbetstillfällen i många kommuner. Att värna den svenska industrin är därmed också att värna landsbygden, på dess egna villkor. I motsats till riktade bidrag för att få “hela landet att leva” bör politiken snarare fokusera på att ge förutsättningar för hållbar industriell verksamhet och regelförenklingar som skapar en mer innehållsrik och attraktiv landsbygd.

Här finns enkla reformer som skulle kunna genomföras inom kort tid, då det redan finns utredningar på området, exempelvis förändrat strandskydd och gårdsförsäljning av alkohol. En viktig aspekt för basindustrierna är nämligen just landsbygdsutveckling eftersom det är en viktig grund för deras kompetensförsörjning. Det måste vara attraktivt att bo utanför storstädernas stadsgränser för att basindustrin ska kunna vara resilient. Landsbygdsutveckling är emellertid en stor och svår fråga, men en säkrad grundläggande samhällsservice, bättre villkor för näringsliv och industri samt en politiken som skapar utrymme för orter att specialisera och särskilja sig anser vi vara viktiga delar av detta.

Transport

Omställning av industrin såväl som råvaruproducenterna i det första ledet med framförallt skogs- och jordbruk kräver en omställning av transportsektorn, då den idag är beroende av fossila bränslen. Basindustrierna kommer nämligen aldrig att kunna vara helt koldioxidneutral så länge transportererna, som är en viktig del av varukedjan, inte är det. Att ställa om transportsektorn, minska utsläppen och i förlängningen ställa om till en fossilfri fordonsflotta är helt nödvändigt för klimatomställningen i stort.

Fordonsflottan behöver därför ställas om mot eldrift och andra fossilfria bränslen som exempelvis vätgas för att minska utsläppen

av växthusgaser. Området är mångfacetterat och går in i samtliga delar av klimatomställningen, med aspekter såsom möjligheten att transportera sig på landsbygden där många av de "gröna jobben" finns. En stor utmaning är därmed att förena ökad mobilitet med en minskad klimatpåverkan. Trots detta finns möjliga lösningar på plats. Alternativ till fossila drivmedel är en viktig del framförallt för persontransporter på väg, men är också på god väg att förändra godstrafiken. Även framgent kommer däremot godstrafik på räls och vatten vara viktigt för att minska utsläppen från basindustriernas transporter. För att detta ska kunna utvecklas och nå sin fulla potential krävs utbyggnad av såväl tåginfrastrukturen som kombi-terminaler för omlastning mellan väg, räls och vatten. För en effektiv omställning krävs att redan befintliga som såväl framtida tekniker utvecklas vilket måste inkludera både personbilar och lastbilar, samt flyg och fraktfartyg. I ett svenskt perspektiv kan biobränslen ersätta delar av de fossila bränslena under en övergångsperiod, tills teknik och forskning möjliggjort en fullständig omställning till bränslen med lägre utsläpp. För att påskynda omställningen från fossilt till fossilfritt krävs översyn av regleringar och utvecklade marknadsincentament.

Därutöver behöver också subventioner av fossila bränslen fasas ut, så att dessa transporter bär sina fulla miljökostnader. På det här området är EU:s utsläppshandelssystem på väg att utvidgas till att omfatta nya sektorer, däribland sjötransporter. Därtill har rådet och parlamentet enats om att skapa ett nytt, separat, utsläppshandelssystem för byggnads- och vägtransportsektorn samt bränslen för ytterligare sektorer, i syfte att säkerställa kostnadseffektiva utsläppsminskningar i dessa sektorer, där det hittills har varit svårt att fasa ut fossila bränslen.³⁷ Det kommer vara viktigt att utfasningen av fossila bränslen inom transportsektorn sker i samtliga EU-medlemsländer och på liknande sätt, för att industrin ska kunna konkurrera på samma villkor.

Näringsbaserade exempel

Detta kapitel kommer gå in närmare på några av de branscher som diskuterats tidigare, med inslag från intervjuerna som utförts med representanter från näringsliv och civilsamhälle. Det utfördes även intervjuer med intresseorganisationerna Timbro och Naturskyddsföreningen, som saknar branchkoppling, vilka återfinns i slutet av kapitlet.

Skogsbruk

I intervjuer med Magnus Berg från skogsindustrierna och Maria Wickberg från Mellanskog har vi tagit del av deras respektive industri, förutsättningar och hinder. Mellanskog, som köper skog från enskilda skogsägare och agerar som en större aktör på marknaden och därför har nära kontakt med aktörer som köper skog, hade många exempel på både liten och stor skala. I det stora perspektivet är det framförallt EU:s lagstiftning som påverkar dem, genom till exempel Renewable Energy Directive (RED)³⁸ där delar av de restprodukter som gått till biobränslen inte längre klassas som hållbara trots att dessa är just restprodukter. Här har även Skogsindustrierna³⁹ uttalat sig kring dess utformning och anser att den står i konflikt med EU:s och Sveriges klimatambitioner. Utöver det är lagstiftningsförslagen om handel med produkter som bidragit till avskogning och återställande av natur regelverk som kommer att påverka skogsbranschen genom att komplicera och försvåra produktion på olika sätt, då man från samtliga av EU:s instanser har uttryckt intresse av att bevara skogen som en kolsänka.

På ett nationellt plan har Mellanskog både i intervjun och i sin

medlemstidning uttryckt att artskyddsförordningen är felaktigt implementerad,^{40,41} då exploatering eller utbyggnader stoppas på lösa grunder. Exempelvis skulle en skogsterminal utökas men försenades ett år av den individskyddade bruna gräsfjärilen. Detsamma gäller fågeldirektivet som ger individuella fåglar ett stort levnadsutrymme som i sin tur försvårar exploatering.

Ett område som uppmärksammades från Mellanskogs håll är att miljöbalken implementeras allt oftare på skogsbruk, där historiskt Skogsvårdslagen⁴² har applicerats. Den senare agerar i stort på principen om "Frihet under ansvar" där enskilda skogsägare kan hantera den lokala miljön på olika vis. En annan aspekt av skogsvårdslagen som inte finns på samma nivå i miljöbalken är ersättning vid nekande tillstånd, som även LRF har nämnt i sin reformagenda.⁴³ En utvidgad implementering av miljöbalken på skogsbranschen hade markant påverkat enskilda företag och näringslivet i stort.

Både Skogsindustrierna och Mellanskog uttryckte att de största hindren kommer just från lagstiftning och utdragna tillståndsproucesser. Den svenska skogsbranschen har förutom en viktig ekonomisk drivkraft, med 2 procent av ekonomins sysselsättning och 2.5 procent av BNP också en viktig roll i klimatomställningen.⁴⁴ Exakt vilka gallringstider och livslängd på träd som är mest klimateffektivt är och fortsätter vara en diskussion, men resultatet förblir att dess produktion och exploatering är koldioxidneutral, med förutsättningar att bli helt koldioxidfri när fordonsbranschen elektrifieras. De produkter som görs av träden är då dels klimateffektiva och en stor del av restprodukterna från träden kan användas till till exempel biobränsle eller värmegenerering. Skogsindustrierna själva har beräknat att koldioxidinbindning kombinerat med de utsläpp från mer koldioxidintensiva produkter som skogen ersätter kompenserar för mer än Sveriges territoriella utsläpp.⁴⁵

Något som är speciellt med skogsbruk i Sverige (och Finland) jämfört med resten av EU är att dess ägarstruktur ser väldigt annorlunda ut. I kontinental-Europa är skog dels i stor utsträckning en

statlig offentlig angelägenhet, med mycket fokus på bevarande, och dels ägd av större företag. Medan man i Norden i större utsträckning har enskilda, småskaliga ägare som förvaltar skog på olika vis och är del av medlemsorganisationer. Detta är relativt unikt och en aspekt som är viktig att ha i åtanke när skogsfrågan diskuteras på både nationell och europeisk nivå.

Jordbruk

I intervjun med LRF, via Tove Mellgren, har vi tagit del av jordbrukets verksamhet, förutsättningar och hinder.

LRF är en medlemsorganisation för primärproducenter och dess kooperativ i Sverige och har därför bred insyn i lant- och skogsbrukssektorn. Den mest aktuella frågan i dagsläget är energipriser, både i form av drivmedel och el som påverkar medlemmarna mycket i boksluten.

Därtill finns det många regelverk som kan förhindra till exempel utbyggnader och nybyggen dels genom inhemska tillståndprocesser och dels i direktiv från europeiskt håll, som exempelvis Common Agricultural Policy (CAP).

Jordbrukssektorn i stort planerar att vara helt fossilfri vad gäller drivmedel, torkning och värme till 2030, vilket dels ska ske genom ökad användning av biodrivmedel och eldrift.⁴⁶ Dessa biodrivmedel kan bland annat produceras av jordbruket, till vilket idag 4 procent av åkerarealen används. Genom reduktionsplikten, där EU sätter en miniminivå på inblandning av biobränsle, har biodrivmedel hamnat på en i första hand europeisk marknad. Utöver det finns det stora möjligheter att fasa ut gödning som producerats med fossila medel, som bland andra Lantmännen tillsammans med Yara kommer att påbörja produktion av under 2023. Ett generellt behov för sektorn, likt de flesta branscherna, är högre grad av forskning och innovation för att hela värdekedjan ska bli fossilfri. Dels är det inte aktuellt med stora volymer jordbruksmaskiner som går på el men även yteffektivering och gödselproduktion är områden som går långsamt rela-

tivt andra branscher.

Vad gäller EU:s regelverk är LRF generellt positivt inställda, eftersom det tillför stabilitet för medlemmarna genom en större gemensam marknad och gemensamma spelregler. Det säkerställer också en europeisk standard på matvaror. Stor vikt läggs på just den fria rörligheten av varor inom unionen. De är också en stark förespråkare av gemensam europeisk klimatpolitik av ovan nämnda anledningar. Det finns dock en vikt i att dessa regelverk är enkla och generella snarare än detaljstyrande eftersom förutsättningarna för jordbruk skiljer sig mellan och inom medlemsländerna. Detta kan i sin tur snedvrider konkurrensen eller hämma verksamhet på olika sätt. Likt skogsbranschen, där LRF också är aktiva, finns det stora problem med regelverk som till exempel definierar biobränslen på ett sådant sätt som försämrar jordbruksbranschens förutsättningar att producera detsamma.

Gruvnäring

Den svenska gruvindustrin har under lång tid varit högaktuell i varierande grad. LKAB tillsammans med SSAB och Vattenfall satsar miljardbelopp på att producera fossilfritt stål via projektet Hybrit och ger som beskrivet tidigare stora samhällseliga vinster till statskassan och BNP.⁴⁷ Även investeringsviljan i gruvindustrin och råvaruförädling är fortsatt hög i Sverige med bland andra H2 Green Steel,⁴⁸ som också planerar att producera fossilfritt stål, Kaunis Iron med en relativt nystartad gruva i Pajala kommun samt Beowulf Minings planer på en gruva i Gallók/Kallak i Jokkmokks kommun.

Framtidstron är i allmänhet väldigt stark och industrin präglas ofta av sitt engagemang socialt, både lokalt och globalt vilket inte minst ses i de traditionella gruvorterna Gällivare och Kiruna samt klimatarbetet med bland annat stora elektrifieringsinsatser.^{49, 50}

Samtidigt finns det utmaningar i branschen framförallt från det offentliga, där tillståndprocesser och miljöprövningar tar lång tid och skapar osäkerhet för företagen. I bland annat Fraser Insti-

tutes årliga ranking av gruvnationer utifrån olika faktorer hamnar Sverige generellt i övre mittenskiktet inom de mätta faktorerna, där det återkommande är det offentliga som förhindrar en högre placering.⁵¹ Svemin, gruvföretagens arbetsgivarorganisation, föreslår i sin reformagenda att bland annat ändra miljöbalken för att göra ändringstillstånd till huvudregel vid befintlig verksamhet, förtydliga rollerna i miljöstillståndsprocessen och stärka rättssäkerheten vid tillståndsprocesser. Därtill föreslås att regelbördan generellt minskar, med exempelvis teknikneutrala regler och Tillväxtverkets regelförenklingsförslag.^{52, 53} Gruvindustrin har sammanfattningsvis både stor potential och stora hinder, som följer naturligt på dess direkta och stora påverkan på lokalmiljö. Däremot bör man inte bortse från dess effekt på svensk konkurrenskraft då dess produkter har ett högt förädlingsvärde som spiller över på hela Sveriges näringsliv, exempelvis genom korridoren Luleå-Gällivare-Kiruna-Narvik där gruvindustrin och dess påföljande förädling har en ledande roll i samhället och dess utveckling.

Energi

Byte av vattenkraftsturbiner

Vattenkraften är och kommer under lång tid förbli en grundstomme i Sveriges elförsörjning, med 43% av elproduktionen under 2021.⁵⁴ Vattenkraftverk har onekligen en stor effekt på den lokala miljön vad gäller vattenarealer och vandringsvägar för fisk, men kan med upprustning och modernisering fortsätta leverera fossilfri el under lång tid. Därför pågår sedan 2018 förnyelse av miljöstillstånd och påföljande uppgradering av vattenkraftverken enligt energipolitisk överenskommelse.⁵⁵ Miljöstillståndsprocesserna planeras pågå fram till 2038, och de diverse kraftverksägarna moderniserar för högre effektivitet.^{56, 57} Här finns det dock hinder för just uppgraderingarna, då till exempel Fortums 100 år gamla kraftverk i Untra (Tierps kommun) fick avslag på en substantiell uppgradering efter

en 10 år lång process.⁵⁸ Med flera ansökningar av olika skalor har ännu inget av tillstånden godkänts, då nya miljöåtgärder krävdes från olika instanser vid varje enskild ansökning. Detta tyder på att miljöbalken appliceras olika över tid vilket skapar stor osäkerhet för dels energiproducenterna och den energikonsumerande industrin. Detta är ett fenomen som energiföretagen själva har uttryckt är ett av de större hindren för en framtidsanpassad energiförsörjning från vattenkraft.⁵⁹

Vindkraftverk och dess effekter

Likt den ovan nämnda vattenkraften, är en av de viktigare förutsättningarna för eltillförsel en utbyggd vindkraftsflotta, som utgjorde 2021 17% av Sveriges elproduktion och därtill är det snabbast ökade energislaget, med mer än 60 gånger högre eltillförsel år 2021 än år 2000.^{54, 60} För att den utvecklingen ska fortsätta är förutsägbarhet och effektivitet av stor vikt, inte minst för tillståndprocesserna, däribland miljöprövningar. Ett exempel på motsatsen presenteras i Balanskommisionens hinderrapport där en vindkraftpark med 51 vindkraftverk som planerades i Härjedalen, där 10 av dessa överklagades på grund av att dessa skulle vara synbara från det närliggande världskulturarvsgården Fågelsjö gammelgård.⁵⁸ Mark och miljööverdomstolen fastställde överklagandet utifrån en riksintressebeskrivning från Riksantikvarieämbetet och miljötillståndet för dessa 10 drogs in trots avståndet från själva kulturarvet där dessa skulle var marginellt synbara.⁶¹ Detta enskilda fall, oavsett åsikten om denna, exemplifierar den process som vindkraftsföretag genomgår med diverse överklaganden från offentliga som Försvarmakten och ovan nämnda Riksantikvarieämbeter och privata aktörer som närboende. Vattenfall beskriver processen innan byggstart som mellan 6 och 17 år, varav myndighetsprövning uppgår till mellan 2.5 & 8 år, inte inkluderande merarbetet som sker genom förarbetet för att få de diverse tillstånden.⁶² Eftersom Sverige är i stort behov av mer energiförsörjning är dessa processer något som det offentliga bör sträva efter att göra mer strömlinjeformat.

Överklagande av kombiterminal

Transporter utgör en stor del av världens utsläpp, vilka främst består av vägfordon såsom personbilar och lastbilar, vilka förutom koldioxidutsläppen även påverkar vägnätet och lokala miljön genom partikelutsläpp. Det är klimatmässigt och samhällsekonomiskt av stor vikt att transporter kan ske på ett effektivt och koldioxidfattigt sätt. Vad gäller inrikes godstransport så sker det idag främst genom lastbilar som utgör närmare 90% av transporter.⁶³ I dagsläget är det tåg och sjöfarten som är de koldioxidfattiga alternativen, trots att sjöfarten såklart har sina miljömässiga problem.⁶⁴

För att transportsätt ska kunna samverka effektivt krävs ofta en kombiterminal där gods förflyttas transportfordon sinsemellan. I Sundsvall har hamnen saknat en effektiv koppling till tågnätet, och krävt lastbilstransporter till centrala Sundsvall, tills det 2006 startades ett projekt kring en kombiterminal,⁶⁵ antaget av kommunfullmäktige 2009 och hanterats som kommunalt bolag. Tillstånd från Mark-och-Miljö-domstolen i Östersund gavs 2017 som bland annat behandlade den kulturhistoriska miljön i Petersvik där kombiterminalen planerades att anläggas. Beslutet överklagades 2018, denna gång med utgångspunkt i laxbeståndet och terminalens påverkan på detta. Överklagan avslogs av Mark- och miljööverdomstolen samma år varpå domen överklagades till Högsta domstolen, som slutligen fastställde domen 2019.⁶⁶ Den ursprungliga tidsplanen på driftstart var satt till 2015, men är i dagsläget planerad till 2024. I detta fallet var den begränsande faktorn dels den långa tidsåtgången vid tillståndsansökningar och domslut, dels de stora möjligheterna att överklaga och förhåla processer i flera år genom att tillföra variabler under processens gång.

Intervjuer med Timbro och Naturskyddsföreningen.

I separata intervjuer med Timbro, via Ellen Gustafsson och Naturskyddsföreningen, via Oskar Alarik, har vi diskuterat industri och miljöpolitik utifrån förbestämda frågor som finns presenterade i bilaga för att få de respektive organisationernas syn och politiska förslag. Svaren från respektive organisation har använts som inspirationskälla för dels policyförslag och dels vidare läsning som har nyttjats ovan.

Timbro är en marknadsliberal tankesmedja med finansiering från Stiftelsen Fritt Näringsliv som har skrivit många rapporter om ämnet miljö, klimat och industri. Under 2022 släppte de boken "Grön Kapitalism" med Ellen Gustafsson som redaktör.⁶⁷

Naturskyddsföreningen är Sveriges största miljöorganisation med mer än 100 år av verksamhet kring miljöfrågor, som har bidragit med bland annat förslag och rapporter kring nationalparker, naturreservat och biologisk mångfald.

Representanterna för de respektive organisationerna har en skild syn på vad industri är, där Timbro beskriver den som en grund för välstånd och tillväxt snarare än, vad som är Naturskyddsföreningens syn, att det är utvinning och förädling av i grunden naturresurser. Bilden av att detta kan vara något positivt framkommer däremot hos båda representanterna. Gemensamt är även att de ser positivt på den utveckling som industrin har gjort i Sverige, med hög innovationsnivå vad gäller miljö-och-klimatpåverkan. Dels utifrån ett ekonomiskt perspektiv där svenska varor blir en exportprodukt samt dess minskande avtryck på naturen lokalt och globalt.

Vad gäller problembeskrivningen för industrin skiljer sig svaren åt markant. Från Timbros håll framkommer bland annat elproduktion som är och kommer vara en viktig resurs för hela näringslivet framöver. Dessutom är den nuvarande miljölagstiftningen i form av miljöbalken hämmande dels genom utdragna processer och inkonsekventa beslut utifrån hur den appliceras. Det allra viktigaste bör vara klimatarbetet, som ibland kommer stå stick i stäv med

den lokala miljön, genom till exempel en globalt sett koldioxidsnål industri. Detta kräver i sin tur en förutsägbarhet där bland annat det europeiska utsläppshandelssystemet nämns som ett framgångskoncept i både förutsägbarhet och effektivitet som styr industrin till att bli mindre koldioxidintensiv. Det viktigaste är att sätta saker i proportion mellan klimat, miljö och tillväxt och i dagsläget inte sker inte den avvägningen på ett effektivt sätt.

Naturskyddsföreningen instämmer i några av påståenden ovan till exempel att regelbördan för bolag generellt är väldigt hög, men påpekar att miljötillstånd generellt inte är det som hämmar utvecklingen mest när man frågar bolagen själva utan snarare bygglov. Detta beror dels på att lagstiftning generellt är utformad för att hanteras av stora bolag vilket ger en proportionerligt större börda för mindre företag. Likt Timbro ser Naturskyddsföreningen att det alltid handlar om avvägningar där exempelvis jordbruk nämns, som förvisso medför lokala problem men även kan bidra till biologisk mångfald genom de öppna landskapen som skapas. En viktig del av det globala klimat (och miljö) arbetet kommer från till exempel EU där de svenska branschorganisationernas europeiska motsvarigheter hämmar en stor del av den europeiska miljölagstiftning. Där anser Oskar att den svenska industrin bör trycka på mer för att få en mer harmoniserad lagstiftning snarare än att Sverige ska sänka sina krav. Något som både Naturskyddsföreningen och Timbro trycker på är att forskning inom verksamhetsområdena borde få ett större fokus.

Vad gäller miljöbalken mer specifikt så ser båda organisationerna att den är väldigt politiskt laddad och har olika förslag på hur man ska åtgärda de problem som finns. Från Timbros håll handlar det om att från grunden göra om miljöbalken, och göra rätt, på så sätt att de ovan nämnda avvägningar kring klimat, miljö och ekonomi vägs in. Det finns däremot ett problem kring att ge klimatet en kvantitativ roll i miljöbalken då det kan hämma industrisatsningar utifrån nationella klimatmål som redan betalar för sina utsläpp genom koldioxidhandel på ett

Naturskyddsföreningen ser det snarare som positivt att klimat får en större roll i den nuvarande miljöbalken, bland annat genom klimaträttsutredningen som avslutades förra året. Som nämnt ovan så påstår Naturskyddsföreningen att det generellt inte är ett av de största hindren för företag att få miljötillstånd och ofta inte tar mer än något enskilt år att få dessa. Däremot finns det ett lapptäcke av undantag genom praxis och prejudikat som gör lagstiftningen svårare att applicera vilket i grunden går ifrån försöket att "förenkla" miljölagstiftningen genom att slå ihop separata lagar till miljöbalken. Dessutom kommer många av problemen som uppmärksammas kring miljöbalken ursprungligen från EU-rätt, som förvisso applicerats nationellt men inte är en del av miljöbalken. En sista punkt som belyses är, gällande konflikten mellan miljö och klimat, vindkraftsutbyggnad som påverkar naturen lokalt men bidrar med fossilfri energi. Här nämns det kommunala vetot mot vindkraft som ett stort problem då den har varit rättsosäker, trots att det finns förslag om att kommunerna tidigt i processen måste uttrycka sig i varje fall, och stoppat en stor andel av planerade vindkraftverk.

Policyförslag

I detta kapitel presenteras policyförslag för att åtgärda de problem som diskuterats ovan, samt ge industrin och näringslivet de förutsättningar som behövs för att framöver vara en positivt bidragande faktor till både klimatomställningen och den lokala miljöpåverkan.

Det här skall inte tolkas som ett helhetsgrepp utan är policyförslag som har berörts i rapporten. För mer information kring Centerstudenters policyförslag på Miljö-och-klimat samt det ekonomiska området kan man läsa mer på <https://centerstudenter.se/reformprogram/>

Miljöbalken och tillståndsprocesser

Miljöbalken har idag stora problem som hämmar industrins utveckling. För att lagstiftningen ska fungera bättre sett till förutsägbarhet samt till nytta och effektivisering för den gröna omställningen föreslår vi:

1. Frihet under ansvar ska gälla som grundprincip för naturresurs-hantering, om det så gäller lantbruk-, skogs- eller gruvnäring.
2. Att nuvarande miljöbalk ersätts med en ny ramlagstiftning i form av en miljö- och klimatbalk där klimatet får en högre prioritering än i den nuvarande miljöbalken.
3. Att det fastställs i lagstiftning att det är domstolen eller annan myndighet ansvarig för beslutet som ska avgöra om och när en ansökan om tillstånd enligt miljöbalken är fullständig, istället för nuvarande ordning där detta överläts till berörda myndigheter.
4. Att tydliggöra i lagstiftning att domstolen under målets handläggning kan förelägga om ytterligare kompletteringar om det

behövs, men att en ofullständig ansökan som huvudregel inte ska avslås eller avvisas utan att sökanden fått möjlighet att fullgöra efterfrågade kompletteringar.

5. Att tillståndsansökningar med stor potentiell klimatnytta prioriteras vad gäller hantering och handläggningstid.
6. Att i tillståndsprocesser begränsa offentliga aktörers möjlighet att agera remissinstans och inkomma med synpunkter, yttranden och överklagan om de inte närvarat vid det initiala samrådet.
7. Att i tillståndsprocesser begränsa tiden mellan att ansökan om samråd lämnas in tills dess att samråd sker.
8. Att ändringstillstånd appliceras oftare snarare än att nya verksamhetsomfattande miljöprövningar utförs, vilket i dagsläget är praxis.
9. Att länsstyrelserna inför en särskild bedömning av miljöpåverkan för närområdet och närboende, varvid möjlighet att överklaga begränsas om miljöpåverkan inte är betydande.
10. Att möjligheten till överklagande enligt den nya miljö- och klimatbalken begränsas så att det som huvudregel krävs, likt utgångspunkten för prövning enligt plan- och bygglagen, att den som överklagar måste ha framfört synpunkterna i samrådsfasen.
11. Att rätten till att överklaga tydligare begränsas till den klagandes geografiska närhet till objektet, i de fall då verksamheten inte riskerar påverka miljö eller klimat i icke anslutande områden.

Energi

Energi i form av framförallt fossilfri el är en viktig förutsättning för att minska Sveriges och världens koldioxidutsläpp och en stabil tillgång till det är förutsättning för industrisatsningar. För att öka elförsörjningen föreslår vi:

1. Att elproducenter som tillför systemtjänster som till exempel stabilitet ska kompenseras genom marknadsmekanismer inom elmarknaden.
2. Att överföringskapaciteten får högre prioritering och att infrastrukturutbyggnad som möjliggör detsamma intensifieras.

3. Att regleringar som hindrar utbyggd energiproduktion avskaffas, såsom:
 - Tak på antal kärnkraftsreaktorer och plats där dessa får byggas.
 - Krav på bygglov för enheter som alstrar energi från solen, vare sig det gäller k-märkta byggnader eller specifika krav i detaljplaner.
 - Det kommunala vetot mot vindkraft. Alternativt begränsas genom krav på beslut tidigare i processen.
 - Förbud mot uranbrytning i Sverige.

Stärkt konkurrenskraft

En viktig del av den gröna omställningen är att miljö- och klimatnyttig verksamhet ska vara lönsamt och ges bättre förutsättningar att konkurrera både inom EU och globalt. Därför behöver villkoren för kompetensförsörjning och forskning förbättras, EU:s inre marknad harmoniseras än mer och modeller för prissättning på utsläpp utvecklas. Med anledning av detta föreslår vi:

1. Att mängden nationella tekniska regleringar och standarder på EU:s inre marknad ska minimeras.
2. Att priset på utsläppsätter bör öka och undantagen från koldioxidskatten avskaffas
3. Att det införs en ersättningsmodell för koldioxidlagring på EU-nivå.
4. Att det införs en miniminivå för koldioxidskatt inom EU.
5. Att skatten på arbete sänks.
6. Att yrkeshögskolorna ges förutsättningar att verka mer långsiktigt genom förlängda tillståndsp perioder och möjlighet att själva utforma sina program.
7. Att det införs fri etableringsrätt för yrkeshögskolorna i hela landet och alternativ finansiering möjliggörs för yrkeshögskolorna.
8. Att resurstilldelningssystemet för högre utbildning reformeras för att tillåta fri fördelning av resurser mellan utbildning och

forskning.

9. Att lärosätena själva ska tillåtas ta beslut om hur utbildning och forskning ska bedrivas, inom de allmänna principer som anges i högskolelagen.
10. Att basanslagen till forskning ökas inom ramen för resurstilldelningssystemet och att regleringen av specifika forskningsområden minskas för att främja en fri och paradigmbrytande forskning.

Bilaga: Intervjufrågor

Frågorna ställs på samma sätt till alla representanter som har fått tolka dessa fritt.

- Vad är industri?
- Hur ser ni på industri?
- Vad ser ni för problem idag inom industriell verksamhet?
- Vad krävs för att industrin ska vara långsiktigt hållbar?
- Vilka konfliktytor och motsättningar finns det mellan industri och miljö?
- Vilka konfliktytor/motsättningar finns det mellan industri och människa?
- Hur ser vi som samhälle till att framsteg och innovationer fortfarande är möjliga?

Om relevanta för organisationen:

- Vad har er organisation för problem inom:
 - Energi
 - Tillståndsprocesser
 - Miljöbalken mer specifikt
 - Konkurrens, nationell och internationell
- Vad ser ni för framtidspotential inom er industri/organisation?
- Vilka specifika behov finns för er och er bransch? Vad behöver ni från andra industrier eller utifrån?
- Finns det några interna skiljelinjer inom organisationerna, företagen?

Källor

1. SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING, Kritiska råvaror, 2020, <https://www.sgu.se/mineralnaring/kritiska-ravaror/>
2. SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING, “Om Bergsstaten”, 2022, <https://www.sgu.se/bergsstaten/om-bergsstaten/?acceptCookies=true>
3. NATURVÅRDSVERKET, “Klimatet och Skogen”, <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/omraden/klimatet-och-skogen/>
4. NATURVÅRDSVERKET, “Årligt virkessförråd i skogen” <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/skog/skog-virkessforrad/>
5. SKOGSKUNSKAP, “Lagen om Föryngring”, <https://www.skogskunskap.se/skota-barrskog/foryngral/foryngringens-grunder/lagen-och-foryngring/>
6. SKOGSINDUSTRIERNA, “Skogsnäringens betydelse för välfärden”, 2022, ”<https://www.skogsindustrierna.se/siteassets/dokument/rapporter/skogsnaringens-betydelse-for-valfarden-2022.pdf>
7. JORDBRUKSVERKET, “Sysselsättning i jordbruket”, 2020, <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2021-06-15-sysselsattning-i-jordbruket-2020>
8. JORDBRUKSVERKET, “Jordbruksstatistisk sammanställning 2021”, 2021, <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2021-08-16-jordbruksstatistisk---sammanstallning-2021>
9. LANDSBYGDSNÄTVERKET, “Lantbrukarens unika roll”, 2016, https://www.landsbygdsnaturverket.se/download/18.17e7be37157f88a8aa4387f7/1477387978144/Ekosystemtj%C3%A4nster_w.pdf
10. NATURVÅRDSVERKET, “Nettoutsläpp och nettoupptag från markanvändning (LULUCF)”, <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-nettoutslassp-och-nettoupptag>

tag-fran-marķanvandning/

11. NATURVÅRDSVERKET, “Industri, utsläpp av växthusgaser”, <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-utslapp-fran-industrin/>
12. FAO, 2023, “Key facts and figures. By the numbers: GHG emissions from livestock.” <https://www.fao.org/news/story/en/item/197623/icode/> [2023-03-09]
13. J.P. LESSCHEN ET AL, Animal Feed Science and Technology, “Greenhouse gas emission profiles of European livestock sectors”, 2011. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0377840111001775>
14. OUR WORLD IN DATA, “You want to reduce the carbon footprint of your food?”, 2020, <https://ourworldindata.org/food-choice-vs-eating-local>
15. WWF, “Vad ska jag äta?”, <https://www.wwf.se/mat-och-jordbruk/vad-ska-jag-ata/#tips>
16. GOOD SEED VENTURES, “Worldwide Food Consumption Per Capita”, 2021, <https://goodseedventures.com/worldwide-food-consumption-per-capita-2/>
17. FAO. 2015. Food Wastage Footprint & Climate Change. Rome: FAO
18. ENERGIFÖRETAGEN, “Branschens roll för svensk ekonomi”, 2018, <https://www.energiforetagen.se/energifakta/elsystemet/energibranschen-viktig-for-svensk-ekonomi/>
19. SCB, “Elproduktion och förbrukning i Sverige”, 2022, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/miljoelektricitet-i-sverige/>
20. SVENSKT NÄRINGS LIV, “Högre elanvändning år 2045”, 2020, https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/2spdr2_hogre-elanvandning-2045pdf_1138079.html/Hgre+elanvndning+2045.pdf
21. EUROSTAT, “Greenhouse gas emission statistic”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Greenhouse_gas_

emission_statistics_-_emission_inventories

22. NATURVÅRDSVERKET, "Industri, utsläpp av växthusgaser" <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-utslapp-fran-industrin/>
23. SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET, "Kolinlagring i jordbruksmark - finns skillnader mellan ekologiska och konventionella jordar", 2022 <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/epok-centrum-for-ekologisk-produktion-och-konsumtion/vad-sager-forskningen/klimat/kolinlagring-i-jordbruksmark--finns-skillnader-mellan-ekologiska-och-konventionella-jordar/>
24. SCB, "Elförsörjning 2022", 2022, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/energi/tillforsel-och-anvandning-av-energi/manatlig-elstatistik-och-byten-av-elleverantor/pong/tabell-och-diagram/elforsorjning/>
25. ENERGIMYNDIGHETEN, "Ökning av förnybar elproduktion under 2020", 2021, <https://www.energimyndigheten.se/nyhetsarkiv/2021/okning-av-fornybar-elproduktion-under-2020/>
26. HYBRIT, "LKAB och Vattenfall först i världen med vätgasreducerad järnsvamp", 2021, <https://www.hybritdevelopment.se/hybrit-ssab-lkab-och-vattenfall-forst-i-varlden-med-vatgasreducerad-jarnsvamp/>
27. LKAB, Europas första fyndighet för sällsynta jordartsmetaller finns i Kiruna", 2023, <https://lkab.com/press/europas-storsta-fyndighet-for-sallsynta-jordartsmetaller-finns-i-kiruna/>
28. SIEMENS, "Liquid Wind bygger världens första elektrobränslefabrik", 2021, <https://new.siemens.com/se/sv/produkter/industri/automationsnytt/aktuellt/2021/liquid-wind-bygger-varldens-forsta-elektrobranslefabrik.html>
29. SUNPINE, <https://www.sunpine.se/>
30. NATURVÅRDSVERKET, "Om miljöbalken", <https://www.naturvardsverket.se/lagar-och-regler/om-miljobalken/>
31. NATURVÅRDSVERKET, "Hållbar utveckling och 2 kap. Miljöbalken", <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/>

miljobalken/hansynsreglerna--kapitel-2-miljobalken/hallbar-utveckling-och-2-kap.-miljobalken/

32. SWECO, "Förslag för en effektivare tillståndprocess", 2022, <https://www.sweco.se/wp-content/uploads/sites/3/2022/04/Swecos-forslag-for-en-effektivare-tillstandsprocess-april-2022.pdf>
33. SVENSKA AKADEMIEN, "Svensk ordbok", 2009, ISBN 978-91-1-302267-3
34. FOSSILFRITT SVERIGE, <https://fossilfritt Sverige.se/>
35. FOSSILFRITT SVERIGE, "Kompetensbrist hotar försena industrins klimatomställning", 2022, <https://fossilfritt Sverige.se/2022/07/06/kompetensbrist-hotar-forsena-industrins-klimatomstallning/>
36. C. NEVÉUS, B.J DE WAERN, "Ny svensk vapenbok", 1992, ISBN: 917886092x
37. EUROPEISKA UNIONENS RÅD, "55 procent-paketet: rådet och parlamentet når preliminär överenskommelse om EU:s utsläppshandelssystemet och sociala klimatfonden", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2022/12/18/fit-for-55-council-and-parliament-reach-provisional-deal-on-eu-emissions-trading-system-and-the-social-climate-fund/>
38. EUROPEISKA KOMMISSIONEN, "Renewable Energy Directive", https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-directive_en
39. SKOGSINDUSTRIERNA, "Förnybartdirektivet", 2021, https://www.skogsindustrierna.se/vara-asikter/aktuella_fragor/aktuella-fragor-inom-energi/redIII/
40. MARIE WICKBERG, "Kritiserad förordning - nu under lupp", Med Mellanskog, nr 4, 2020, https://issuu.com/mellanskog/docs/mellanskog_nr_4_2020
41. ARTSKYDDSFÖRORDNING (2007:845)
42. SKOGSVÅRDSLAG (1979:429)
43. LRF, "Reformagenda från Sveriges gröna näringsliv" <https://www.lrf.se/mer-om-vara-omraden/lrfs-reformagenda/>
44. INDUSTRIARBETSGIVARNA, "Skogsnäringens betydelse för

- välfärden”, 2021 https://industriarbetsgivarna.se/wp-content/uploads/2021/12/Skogsna%CC%88ringens-betydelse-fo%C-C%88r-va%CC%88lfa%CC%88rden-mars_v5.pdf
45. SKOGSINDUSTRIERNA, “Svensk skogsnäringens klimateffekt 1990-2020”, 2021 <https://www.skogsindustrierna.se/siteassets/dokument/rapporter/svensk-skogsnarings-klimateffekt-1990-2020.pdf>
 46. FOSSILFRITT SVERIGE, “Färdplan för fossilfri konkurrenskraft: Lantbruksbranschen”, 2020, https://fossilfritt sverige.se/wp-content/uploads/2020/09/ffs_lantbruksbranschen.pdf
 47. HYBRIT, “En fossilfri framtid”, <https://www.hybritdevelopment.se/en-fossilfri-framtid/>
 48. H2 GREEN STEEL, “What we do”, <https://www.h2greensteel.com/what-we-do>
 49. LKAB, “Ett hållbart samhälle”, <https://lkab.com/vad-vi-gor/ett-hallbart-samhalle/>
 50. VATTENFALL, “Vattenfall och Kaunis Iron i samarbete om fossilfria transporter”, 2022, <https://group.vattenfall.com/se/nyheter-och-press/nyheter/2022/vattenfall-och-kaunis-iron-i-samarbete-om-fossilfria-transporter>
 51. FRASER INSTITUTE, “Annual Survey of Mining Companies”, 2021, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/annual-survey-of-mining-companies-2021.pdf>
 52. SVEMIN, “Så får industrin fart på tillväxten”, 2020, https://www.sveminese.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/11/industrins_reformagenda_sa_far_industrin_fart_pa_tillvaxten.pdf
 53. TILLVÄXTVERKET
 54. SCB, “Elektricitet i Sverige”, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/miljo/elektricitet-i-sverige/>
 55. VATTENMILJÖ OCH VATTENKRAFT, Proposition 2017/18:243
 56. REGERINGEN, “Paus av omprövning för moderna miljövillkor”, 2022, <https://www.regeringen.se/4aeb8b/contentassets/127bcf929f1c4a2db0e22b7104742260/promemoria-paus-av-omprovning-for-mo->

derna-miljovillkor.pdf

57. VATTENFALL, “600 MW mer effekt i vattenkraften 2023”, 2019, <https://group.vattenfall.com/se/nyheter-och-press/nyheter/2019/600-mw-mer-effekt-i-vattenkraften-2023>
58. BALANSKOMMISSIONEN, “Hinderrapporten”, 2019, https://balanskommissionen.se/app/uploads/2019/08/Balanskommissionen_Hinderrapporten-1.pdf
59. FOSSILFRITT SVERIGE, “Färdplan för fossilfri konkurrenskraft”, 2020, https://fossilfritt Sverige.se/wp-content/uploads/2020/09/ffs_elbranschen.pdf
60. SCB, “Statistikdatabasen: Tillförsel av el-energi, GWh efter produktionsslag, tabellinnehåll och år”, https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__EN__EN0105/ElProdAr/table/tableViewLayout1/
61. MÖD (M5329-16)
62. VATTENFALL, “Hur fungerar tillståndprocessen för en vindkraftpark på land”, <https://group.vattenfall.com/se/var-verksamhet/vindprojekt/faq-vindkraft/hur-fungerar-tillstandsprocessen-for-en-vindkraftpark-pa-land>
63. TRAFIKANALYS, “Godstransporter i Sverige - en nulägesanalys, Rapport 2016:7”, 2016, https://www.trafa.se/globalassets/rapporter/2016/rapport-2016_7_godstransporter-i-sverige---en-nulagesanalys.pdf
64. SJÖFARTSVERKET, “Sjöfarten och Transporterna”, <https://www.sjofartsverket.se/contentassets/d8fd2600279341de81b917fa695d5970/sjofartsverket-om-hallbarhet-200107.pdf>
65. LOGISTIKPARKEN SUNDSVALL “Detaljplan för Sundsvall Logistikpark, antagande”, 2012, <https://logistikparken.sundsvall.se/wp-content/uploads/2016/03/2281k-dp-404.pdf>
66. MÖD (M 4517-17)
67. GUSTAFSSON, ELLEN, ”Grön Kapitalism”, 2022, ISBN: 978-91-7703-297-7,

Det var med skogen och malmen som den svenska industriella revolutionen tog fart i mitten av 1800-talet. Tidigare hade bruk av olika slag vuxit fram för att försörja krigsapparaten med vapen, men det var först när ångdrivna sågverk placerades längs Norrlands älvmynnningar som den verkliga förändringen tog fart. Pådriven av flottat timmer, byggdes tillverkningsindustrin runt om i landet upp och Sverige tog sina första stapplande steg mot den välmående nation vi är idag.

Industrier är ett av kännetecknen för den moderna civilisationen, och mycket av våra samhällens framgång är kopplade till industrins framsteg. Den industriella revolutionen gav oss möjlighet att snabba på förädlingen av produkter och genom övergången från självhushållning gavs vi för första gången skydd från moder jords nycker. Än idag är förekomsten av industri ett mått på välstånd, och nyetablering av industriella verksamheter en metod för utveckling.

Inom ramen för den här rapporten har vi definierat en rad svenska basnäringar som vi tror har potential att bidra till omställningen och lösningar som möjliggör ett hållbart samhälle. Vi vill peka ut hur dessa kan komma att göra det, vilka hinder de står inför och hur politiken kan bidra till att lösa deras utmaningar. Syftet med rapporten är således att utröna vad svenska basnäringar behöver för att vara långsiktigt resilienta utan att bidra negativt på miljö eller klimat och istället bidra till att snabbare lösa dagens miljö- och klimatkris.

Centerstudenter är Centerpartiets fristående studentförbund. Vår politik vilar på en grön liberal grund. Det innebär att vi arbetar för ett friare, mer hållbart och mer öppet samhälle där individen är viktigare än systemet.